

20. Фоменко А.Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 32 с.
21. Шайгуро О. П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.
22. Давиденко В. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 111-117.
23. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Академія прокуратури України (збірник наукових праць)*. 2009. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10170.html>.
24. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л.М. Давиденка. Харків: Тимченко, 2011. 214 с.
25. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 32 с.
26. Колодяжний М.Г. Кримінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи*: збірник тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 лист. 2019р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. С. 115-119.
27. Коваленко А.В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2020. 32 с.
28. Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 29 с.
29. Якімова С.В. Кримінологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_850_84.pdf.

УДК 343.611

СКОК С. Г.

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ПРИ МНОЖИННОСТІ УМИСНИХ ВБИВСТВА

У статті доведено, що можливість широкого застосування ст.ст. 69 і 81 КК України, а також велика різниця між мінімальними і максимальними межами розмірів покарань у санкціях статей, роблять спроби законодавця, спрямовані на посилення заходів боротьби зі злочинністю неефективними. Встановлення чітких критеріїв відповідальності за умисне вбивство, поєднане із іншими злочинами, а також правил її реалізації дозволить у цілому підвищити ефективність боротьби з даними суспільно небезпечним діянням, забезпечить дотримання основних принципів кримінального права, сприятиме стабілізації судової практики в частині призначення покарання за аналізований вид посягання.

Ключові слова: злочин, покарання, життя людини, умисне вбивство, множинність, повторність, сукупність, рецидив.

В статті підтверджено, что возможность широкого внедрения ст.ст. 69 и 81 УК Украины, а также большая разница между минимальными и максимальными пределами размеров наказаний в санкциях статей делают попытки законодателя, направленные на усиление мер борьбы с преступностью неэффективными. Установление четких критериев ответственности за умышленное убийство, сопряженное с другими преступлениями, а также правила ее реализации позволит в целом повысить эффективность борьбы с данными общественно опасным деянием, обеспечить

© СКОК С. Г. – здобувач (Науково-дослідний інститут публічного права)

соблюдение основных принципов уголовного права, будет способствовать стабилизации судебной практики в части назначения наказанного за рассматриваемый вид посягательства.

Ключевые слова: преступление, наказание, жизнь человека, преднамеренное убийство, множественность, повторность, совокупность, рецидив.

The article proves that the possibility of widespread use of Art. 69 and 81 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the big difference between the minimum and maximum limits of penalties in article sanctions, make the attempts of the legislator aimed at strengthening the measures to combat crime ineffective. Establishing clear criteria for liability for premeditated murder, combined with other crimes, as well as rules for its implementation will generally improve the effectiveness of dealing with these socially dangerous acts, will ensure compliance with the basic principles of criminal law, will help to stabilize the case law on the part of criminal prosecution.

Key words: crime, punishment, human life, premeditated murder, multiplicity, repetition, totality, relapse.

Постановка проблеми. Вчинення однією особою двох і більше злочинів свідчить про більш високий ступінь суспільної небезпеки як самого суб'єкта, так і вчинених ним злочинних діянь. При вчиненні особою декількох злочинів, як правило, заподіюється більша моральна, фізична або матеріальна шкода суспільству і окремим громадянам. У множинній злочинній діяльності проявляється антигромадська спрямованість особи винного, його небажання дотримуватися встановлених у суспільстві законів.

У чинному кримінальному законодавстві України правила кваліфікації злочинів взагалі, і кваліфікації множинності злочинів, зокрема, не передбачені. Однозначно, що такі правила існують, вони вироблені кримінально-правовою наукою і апробовані практикою. Проте, пропозиція про доцільність закріплення в КК самостійного розділу, в якому такі правила були б зафіксовані, яка висловлювалась неодноразово в юридичній літературі, так і залишилась не прийнятною законодавцем.

Стан дослідження. Не отримала комплексного вирішення проблема кваліфікації множинності злочинів і в юридичній літературі. В Україні на монографічному рівні вона не досліджувалась. У той же час немає підстав стверджувати, що такі питання не досліджувались взагалі. Окремі аспекти цієї проблеми піднімалися українськими та зарубіжними вченими при розгляді декількох блоків кримінально-правових проблем. Зокрема, І.Б. Агаєв, Н.Б. Алієв, М.І. Бажанов, М.І. Блум, А.С. Горелік, В.К. Гришук, П.С. Дагель, І.О. Зінченко, Ю.О. Красіков, Г.Г. Криволапов, В.П. Малков, Д.М. Молчанов, Н.Д. Дурманов, А.С. Нікіфоров, Р.Б. Петухов, А.А. Піонтковський, Ф.Р. Рагімов, М.М. Становський, А.А. Стрижевська, Н.А. Стручков, Г.Т. Ткешеліадзе, В.І. Тютюгін, П.Л. Фріс, Ю.Н. Юшков, А.М. Яковлев, Н.Ф. Яшинова частково розглядали питання кваліфікації при дослідженні множинності злочинів у межах питань Загальної частини кримінального права.

Детальніше ці положення викладені у працях сучасних українських вчених, які досліджували питання кримінальної відповідальності за певні групи злочинів, а саме: О.В. Авраменко, П.П. Андрушко, В.І. Борисов, О.О. Дудоров, В.М. Куц, С.Я. Лихова, А.А. Музика, О.С. Сотула В.В. Шаблістий та інші.

У числі причин множинної злочинності не останнє місце займає недостатня ефективність функціонування системи органів правосуддя та інших правоохоронних органів. Необхідним заходом попередження множинної злочинності є вдосконалення кримінального законодавства та судової практики, підвищення ефективності покарань, посилення кримінальної відповідальності за таку злочинну діяльність.

Виклад основного тексту. Традиційно вважається, що склади злочинів з обтяжуючими обставинами відображають типові зміни в суспільній небезпеці діяння, передбаченого основним складом. Призначення кваліфікуючих ознак, таким чином, зводиться переважно до диференціації відповідальності, причому диференціації, яка здійснюється на законодавчому рівні, має загальнообов'язковий і максимально формалізований характер. У цьому відношенні не є винятком і склад вбивства з обтяжуючими обставинами, де ознака пов'язаності виступає в ролі головного чинника, що впливає на зміну меж відповідальності по відношенню до основного складу.

У той же час, як показує аналіз санкцій чч. 1 і 2 ст. 115 КК України, межі покарання за простий і кваліфіковані види вбивств відрізняються незначно. Відповідно до ч. 1 цієї статті, суд може призначити винному покарання у вигляді позбавлення волі строком від семи до п'ятнадцяти років. При цьому мінімальною межею покарання за ч. 2 зазначеної статті є десять років позбавлення волі, максимальним – п'ятнадцять років позбавлення волі. Таким чином, розрив між мінімальними межами покарання за просте вбивство і кваліфікованого виду становить усього три роки. Взагалі відсутній «розкид» у строках позбавлення волі під час аналізу максимальних меж покарання. В інших же випадках покарання у вигляді позбавлення волі (терміном від семи до п'ятнадцяти років) при кваліфікації дій винного за ознаками вбивства, поєднаного з іншими злочинами, знаходиться в рамках санкції, передбаченої за простий склад вбивства.

Отже, правозастосовні органи здатні реагувати на більш високі показники суспільної небезпечності посягання, призначаючи покарання лише в межах від десяти до п'ятнадцяти років позбавлення волі. В усіх інших випадках про формалізовані критерії диференціації відповідальності, згідно з якими в особи, яка признає покарання, не було б настільки широких рамок розсуду, вести мову не можна. Вибір, наявний у суду, свідчить про слабку позицію законодавця з цього питання і необхідність зміни в цілому підходу до правової регламентації критеріїв поділу відповідальності у випадках поєднання вбивства з іншими злочинами.

Як показує вивчення розмірів покарань за вбивство, на законодавчому рівні саме розділення відповідальності, коли відсутня можливість її зрівняння у простому і кваліфікованому видах посягання, практично не існує.

Аналізуючи правила, які стосуються змісту кваліфікуючих ознак, Козлов А.П. вказує на безумовність або обов'язковість «перепаду в рівні суспільної небезпеки діяння у випадках, коли його супроводжує відповідна обставина, яка претендує на роль кваліфікуючої ознаки. Наявність такого перепаду зумовлює необхідність застосування інших меж призначення покарання, нової санкції» [1, с. 56].

Солідарність у цьому питанні висловлює і Бажанов М.І.: «...зміна рамок санкції кваліфікуючими ознаками відображає зміну рівня суспільної небезпеки скоєного...» [2, с. 31], що, у свою чергу, має знаходити підтвердження в конкретних видах і розмірах покарань. Автором, на нашу думку, абсолютно справедливо звернуто увагу на необхідність законодавчого конструювання санкцій кваліфікованих складів з «перекриттям» мінімальної межі виду та розміру покарання, передбаченого санкцією основного складу. Наприклад, при встановленні покарання у виді позбавлення волі за просте вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) терміном від семи до п'ятнадцяти років санкція кваліфікованого складу повинна визначати рамки цього виду покарання строком від чотирнадцяти до двадцяти років. Як бачимо, відповідальність особи, що скоїла вбивство, поєднане з іншими злочинами, повинна обмежуватися значно жорсткішими межами, ніж це позначено в чинній редакції ч. 2 ст. 115 КК України.

Таким чином, склалася ситуація, яка полягає в тому, що законодавець вказує правозастосовним органам лише приблизні орієнтири щодо розміру покарання, яке признається, у вигляді позбавлення волі за будь-який з видів кваліфікованого вбивства. Тим часом поєднаність декількох злочинів, а тим паче якщо мова йде про поєднаність вбивства з іншими посяганнями, обумовлює підвищення ступеня суспільної небезпеки як самого діяння, так і особи, яка його вчинила. На наш погляд, можливість зрівнювання відповідальності за даний вид злочину і просте вбивство є неприпустимим. Відбувається нівелювання ідеї поділу відповідальності на основі вказівки у законі обставин, які спеціально спрямовані на посилення заходів кримінальної репресії до особи, яка вчинила злочин, за наявності хоча б однієї з них. Вказівка в тексті кримінального закону ознаки поєднаності починає втрачати свій сенс, не виправдовуючи, насамперед, свого функціонального призначення – саме диференціації відповідальності. Існування будь-якої кваліфікуючої ознаки зумовлено необхідністю посилення, підвищення заходів відповідальності стосовно винного. Важливим є не сам факт іншої кваліфікації скоєного, а підсумковий результат, що виражається в подальшому збільшенні обсягу карального впливу на винного.

Такий погляд є далеко не безперечним, що знаходить своє відображення в сучасній юридичній літературі [3, с. 2]. Водночас слід визнати, що, незважаючи на безумовно різний характер засобів і способів реалізації зазначених процесів, їх існування все ж пов'язане з необхідністю досягнення єдиної мети – визначенням підсумкового покарання. Різниця полягає лише в одному: збільшення відповідальності на основі обставин, що містяться в Загальній частині КК України, здійснюється на розсуд судді на підставі та в межах санкції статті Особливої частини КК України. Отже, збільшення меж відповідальності в рамках санкції ч. 2 ст. 115 КК України є типовим, що

виступає законодавчим відображенням ступеня суспільної небезпеки злочину. Законодавча конкретизація, насамперед, сприяє підвищенню ролі права у забезпеченні справедливості призначеного судом покарання за допомогою використання авторитету і сили самого закону.

Як показав попередній аналіз санкцій чч. 1, 2 ст. 115 КК України, типова зміна меж відповідальності практично ніяк не позначається на зміні меж розсуду суду в його діяльності призначення покарання за аналізовані види вбивств. Процеси диференціації відповідальності й індивідуалізації кримінального покарання за існуючих санкцій практично зрівнюються між собою. Сформована ситуація веде до того, що надмірна довіра законодавця до правозастосовних органів у частині призначення покарання за вбивства неминуче провокує нестабільність судової практики, формування якої опиняється під впливом суб'єктивних факторів.

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині неодноразово зверталася увага на неприпустимість і помилковість конструкції санкцій з надмірно широкими межами покарання. Ситуація, коли правозастосовні органи під час однієї й тієї самої кваліфікації діяння можуть призначати покарання, розміри яких значно відрізняються один від одного, не є нормальною. В усякому разі, говорити про об'єктивність судового розсуду вже не можна. Суддя в кожному конкретному випадку виходить зі своїх власних уявлень про необхідність застосування того чи іншого виду і розміру покарання. В основі такої позиції лежить суб'єктивне ставлення конкретного судді до конкретних обставин кримінальної справи, що не може не відбитися на прийнятих ним рішеннях.

Слід погодитися з Махінчуком І. в тому, що «розриви між мінімумом і максимумом покарань розмивають законодавчу оцінку суспільної небезпеки відповідних злочинів, наділяють суд правом самому вирішувати це питання за своїм суб'єктивним розсудом» [4, с. 83]. Особливо це небезпечно у випадках, коли у правозастосовних органів існує реальний механізм зниження відповідальності до рівня основного складу при кваліфікації дій винного за ознаками складу з обтяжуючими обставинами. Така трансформація відповідальності можлива і при різних видах вбивств, коли рішення окремої конкретної людини може нейтралізувати в цілому ідею диференціації відповідальності. На думку Бишевського Ю.В., наявність такої можливості на правозастосовному рівні є порушенням принципу законності, що саме по собі неприпустимо, і з цим необхідно боротися насамперед силою самого закону [5, с. 49].

Вітчизняним законодавцем вбивство віднесено до найбільш небезпечного виду злочинних посягань. Відповідно, вчинення посягання на життя іншої людини, поряд з іншими злочинами, представляє ще більшу загрозу суспільним відносинам, що викликано багатооб'єктивним характером аналізованого виду вбивства, його поширеністю і рядом інших факторів, що свідчать про високий ступінь соціальної обумовленості відповідальності за даний вид посягання. Суспільна небезпека вбивств, передбачених пп. 2, 6, 9 ч. 2 ст. 115 КК України, не піддається сумніву. Врівноваження відповідальності за умисне заповдіння смерті, поєднане з іншими злочинами, з відповідальністю за простий вид вбивства слід визнати необґрунтованим. Засоби диференціації відповідальності, якими оперує законодавець, є неефективними. Більше того, їх подальше використання в кінцевому рахунку сприятиме дестабілізації судової практики в частині призначення кримінального покарання і провокуватиме порушення основоположних положень кримінально-го права.

Відомо, що кваліфікація вбивства, поєднаного з іншими злочинами, передбачена різними роз'ясненнями постанов Пленуму Верховного Суду України, а також вже сформувалася судовою практикою, здійснюється не тільки за будь-яким з пунктів ч. 2 ст. 115 КК України, а й за відповідною статтею Особливої частини Кодексу. Позиція Верховного Суду України з цього питання зрозуміла: умисне заповдіння смерті іншій людині, поряд з такими злочинами, як розбій, зґвалтування, захоплення заручників та ін., представляє собою злочин, якому практично немає рівних за ступенем його суспільної небезпеки. У зв'язку з цим потрібно посилення заходів кримінальної репресії за його вчинення, реалізоване саме за рахунок подальшого складання кримінального покарання в порядку правил, встановлених у ст. 70 КК України. Проте дії органу, який дає роз'яснення, на нашу думку, не призводять до бажаного результату. У першу чергу це обумовлено некоректною регламентацією питань диференціації кримінальної відповідальності в рамках санкції ч. 2 ст. 115 КК України, а також санкцій відповідних статей Особливої частини. При існуючих межах покарання у вигляді позбавлення волі як у випадку із вбивством, так і у випадку з іншими злочинами (поєднаними із вбивством) правозастосовний орган здатний приймати рішення, які мало залежать від будь-кого: чи то законодавець, чи Верховний Суд України. Оцінюючи дії винного одночасно, наприклад, за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України та ч. 4 ст. 187 КК України, суд, виходячи з мінімальних меж відповідальності, встановлених у санкціях обох статей, і використовує

правило повного складання, може призначити підсумкове покарання у вигляді позбавлення волі строком на вісімнадцять років. Кінцеве покарання, таким чином, буде лише на три роки перевищувати межу можливої відповідальності за простий вид вбивства, де немає ні кваліфікуючих обставин, ні необхідності застосування правил про складання покарань, що традиційно погіршують становище винного.

Отже, поєднаність декількох діянь не свідчить про обов'язкове посилення заходів кримінальної репресії. Остаточне рішення залишається за правозастосовним органом, якому законодавець і надає можливість призначити однакове покарання при скоєнні злочинів, зазначених у різних частинах однієї і тієї самої статті. Додаткова кваліфікація не сприяє диференціації відповідальності і має здебільшого формальний характер. Водночас факт ускладнення процесу кваліфікації, «посилення» його правил ще не свідчить про однозначне посилення відповідальності. У будь-якому випадку відповідальність особи, яка вчинила злочин, безпосередньо залежить не від кількості складів, які йому ставляться у вину, а від конкретних розмірів покарань та правил їх призначення, які встановлюються на законодавчому рівні. Інакше кажучи, яким би не була зміна правил кваліфікації, межі відповідальності залишаються практично незмінними.

Досліджуючи проблеми розділення відповідальності за вбивство, поєднане із іншими злочинами, слід також звернути увагу на ряд норм, які містяться в Загальній частині Кримінального кодексу України і безпосередньо впливають на аналізований процес. Насамперед йдеться про ст.ст. 69, 81 КК України, відповідно до яких встановлені законодавцем мінімальні межі відповідальності за аналізований вид злочину можуть бути знижені або винного може бути умовно-достроково звільнено від відбування покарання.

Чинна редакція вказаних статей така, що їх практична реалізація також здійснюється виходячи з власних уявлень правозастосовних органів. Більш того, якщо диференціація відповідальності в санкції ч. 2 ст. 115 КК України все ж має певні межі, то в даному випадку діяльність судів рамками закону практично не обмежена. У свою чергу, відсутність законодавчої конкретизації процесу поділу відповідальності в статтях Загальної частини Кримінального кодексу дозволяє правозастосовним органам знижувати підсумкове покарання до рівня мінімальної межі, встановленої в санкції статті за простий вид вбивства.

Так, у ч. 1 ст. 69 КК України говориться, що покарання може бути призначено нижче нижчої межі, передбаченої статтею Особливої частини Кодексу, за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного. Ці обставини мають бути пов'язані з цілями і мотивами злочину, роллю винного, його поведінкою під час або після вчинення злочину, а також іншими обставинами, які істотно зменшують ступінь суспільної небезпеки злочину, а також при активному сприянні учасника групового злочину розкриттю цього злочину. Якщо термін «обставин, що пом'якшують покарання» отримав хоч якесь законодавче тлумачення, то що необхідно розуміти під «обставинами, які істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного», залишається незрозумілим. Це саме стосується і ст. 81 КК України, де говориться, що судом може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Формулювання даних статей є більш ніж неконкретними. І в одному і в іншому випадках законодавець використовує оціночні категорії, які ним не розкриваються.

Правозастосовний орган, безумовно, повинен розумно підходити до здійснення своєї діяльності. При цьому у нього завжди має бути право вибору одного, найбільш ефективного рішення з кількох наданих йому законодавцем, особливо коли мова йде про диференціацію кримінальної відповідальності. Однак рамки розсуду повинні спочатку закладатися при конструюванні усього кримінального закону і його окремих норм. При формулюванні ж ст.ст. 69, 81 КК України законодавець або нічим не обмежує правозастосовний орган, або використовує занадто невизначені критерії. Їх з'ясування вимагає додаткового трактування і не може сприяти належній практичній реалізації самої норми кримінального закону.

Можливість широкого застосування ст.ст. 69 і 81 КК України, а також велика різниця між мінімальними і максимальними межами розмірів покарань у санкціях статей, роблять спроби законодавця, спрямовані на посилення заходів боротьби зі злочинністю неефективними. Цей процес стає більшою мірою підконтрольним правозастосовним органам, законодавець відіграє лише роль статиста, який спостерігає зі сторони і не втручається в регулювання ситуації, яка склалася.

Проблема, яка досліджується, має комплексний характер. Її рішення припускає серйозну структурну та змістовну переробку не тільки санкцій конкретних статей Особливої частини КК України, а й ряду положень, що регламентують порядок призначення покарання в рамках

Загальної частини КК України. Встановлення чітких критеріїв відповідальності за вбивство, поєднане із іншими злочинами, а також правил її реалізації дозволить у цілому підвищити ефективність боротьби з даними суспільно небезпечним діянням, забезпечить дотримання основних принципів кримінального права, сприятиме стабілізації судової практики в частині призначення покарання за аналізований вид посягання. При цьому вдосконалення концепції диференціації кримінальної відповідальності передбачає внесення відповідних змін безпосередньо в конкретні законодавчі приписи.

Насамперед це стосується скорочення різниці між мінімальними і максимальними межами покарання у вигляді позбавлення волі, передбаченими санкцією ч. 2 ст. 115 КК України. Таке скорочення можливо за рахунок збільшення нижньої межі покарання за вбивство, поєднане із іншими злочинами, з восьми до чотирнадцяти або п'ятнадцяти років позбавлення волі. Мінімальна відповідальність за вказаний вид посягання, таким чином, буде відповідати верхній межі відповідальності, яка передбачена для простого виду вбивства. При цьому максимальна межа покарання повинна залишатися незмінною і буде складати п'ятнадцять років позбавлення волі. Зміна такого роду в першу чергу дозволить безпосередньо в тексті закону відобразити залежність диференціації відповідальності від змін суспільної небезпеки, які відбуваються в результаті поєднання вбивства з іншими злочинами.

Висновки. На наш погляд, деяких змін повинні зазнати також окремі положення Загальної частини Кримінального кодексу України за рахунок включення в їх зміст ряду обмежень. З урахуванням того, що в законі не вказано конкретні критерії зниження покарання і неясно, до якої межі воно допустиме, можливе встановлення таких критеріїв у ст. 69 КК України. За основу можна взяти відомі кримінальному закону способи, наприклад за допомогою використання певної частини покарання від його мінімальної межі.

Крім того, застосування заходів, які істотно пом'якшують відповідальність, до осіб, винних у вчиненні особливо тяжких злочинів, у тому числі і вбивства, поєднаного з іншими посяганнями, є неприпустимим. У редакції статті необхідно чітко позначити певні категорії злочинів, у разі вчинення яких можливе застосування положень ст. 69 КК України. До таких слід відносити тяжкі, середньої та невеликої тяжкості злочини. Аналогічним чином можливе вирішення даної проблеми і щодо умовного засудження, застосування якого також повністю знаходиться у владі судового розсуду.

Таким чином, встановивши певні обмеження на можливість застосування ст.ст. 69, 81 КК України, законодавець, з одного боку, вирішить проблему надмірного і нерідко необгрунтованого зниження меж відповідальності за аналізований вид злочинного посягання, а з іншого – зробить роботу судів більш контрольованою і обмеженою рамками закону. Водночас правозастосовний орган також матиме можливість приймати рішення самостійно, за ним буде зберігатися право вибору найбільш справедливого і доцільного варіанта дій.

Список використаних джерел:

1. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции: проблемы построения, классификации и измерения. Красноярск, 1989.
2. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву. Киев, 1980.
3. Антипов В. В. Обстояния, що виключають можливість застосування певних видів покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2005.
4. Махінчук В. Інститут покарання : критерії визначення адекватності. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 9. С. 82–84.
5. Бышевский Ю. В., Марцев А.И. Наказание и его назначение: учебное пособие. Омск, 1975.